

Бранко Крга*

Факултет за дипломатију и безбедност, Београд

НЕКИ АСПЕКТИ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

Сажетак

Вековима је човек оптерећен потребом да обезбеди довољно енергената за свој живот и породицу, а касније за предузеће, па и државу. Са смањивањем енергената и повећаним потребама за њима, појављује се проблем енергетске безбедности. Енергетска безбедност има два аспекта: прво, то је једноставна потреба да се обезбеди довољна количина енергената, односно, да се не испољава проблем њихове доступности онима којима су потребни; и друго, последњих деценија јавља се проблем како да се разни извори, путеви дотура, складиштења и места коришћења обезбеде од разних облика угрожавања. Врсте енергената су се мењале под утицајем два чиниоца. Прво, то је била њихова доступност. Тако се тврди да су у 19. веку дрво и угаљ представљали главне изворе енергије, у 20. веку то је била нафта, а у 21. веку, по свему судећи, најзначајнији енергент биће природни гас. Друго, то су нове технологије. С једне стране, нове технологије омогућавају приступ енергентима на различитим местима, као што је дно мора, замрзнути простори (Арктик и др.). С друге стране, савремене технологије омогућавају потпуно нове изворе енергије, као што је нуклеарна енергија (на бази фисије и фузије), затим ту су разни облици коришћења сунчане енергије, енергије ветра, подземних вода и др. Исто тако, нове технологије битно смањују потребе за енергентима по разним јединицама (производња, аутомобили, авиони и др.). Без обзира на све ове нове приступе енергентима, нема сумње

* Проф. др Бранко Крга је генерал – пуковник у пензији и професор на Факултету за дипломатију и безбедност у Београду

** Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

да енергетска безбедност има више аспеката, од којих ће се за ову прилику пажња обратити на три: (1) обезбеђивање довољних количина енергената; (2) коришћење енергената као геополитичког и геостратегијског фактора; и (3) безбедност постојећих и потенцијалних енергетских објеката Републике Србије.

Кључне речи: енергетика, безбедност, енергетска безбедност, облици угрожавања, супротстављање угрожавању енергетске безбедности.

ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ДОВОЉНЕ КОЛИЧИНЕ ЕНЕРГЕНАТА

Сваки одговорни субјекат (појединац, фирма, држава), настоји да за своје потребе обезбеди довољну количину енергената. Некада је та потреба била сведена само на грејање и припремање хране, евентуално и за осветљење. Са развојем разних производних и транспортних средстава, убрзано су се повећавале потребе за „погонским средствима“. С временом није била довољна снага човека, снага припитомљених животиња, дрво и други облици обновљивих енергената. Са почетком експлоатације угља, а нарочито нафте, којих није било у свим деловима света, јавили су се проблеми обезбеђења довољне количине тих енергената.¹⁾ До енергената се долазило на различите начине: властитим истраживањем и производњом, легалном куповином, кријумчарењем, али и отимањем.

Производња енергената (дрво и угаљ) на властитој територији реализовало се од најпримитивнијих спонтаних начина, па до данашњег времена када је та делатност високо организована.

Трговина енергентима, као начин њиховог обезбеђивања, такође је веома стара. Тај начин пословања утицао је на развој разних других делатности, од појачаног истраживања и производње, до трговине, транспорта, банкарства итд.

Кријумчарење, као начин обезбеђивања енергената, карактеристично је од најстаријих времена па до данашњих дана. Ту се већ јавио проблем чувања, односно, спречавања крађе и шверца са тим ресурсима, што је био почетак јављања потребе за развијањем по-

1) У политичкој терминологији и медијима, најчешће се употребљава појам „енергетска безбедност“, који подразумева, пре свега, поузданост у поседовању, односно, обезбеђењу потребне количине енергената. Чини се да би било језички и логички исправније да се, у овом контексту употребљава појам „обезбеђивање енергената“. Појам „енергетска безбедност“ било би примереније користити у смислу заштите енергетских потенцијала од разних облика угрожавања.

себне делатности – енергетске безбедности, односно, спречавања угрожавања властитих енергетских ресурса.

Међутим, тако виталне потребе повремено су стимулисале и наоружане организоване групе (касније државе), које су настојале да силом дођу до енергената. Историја је пуна примера безброј оружаних сукоба и ратова, у чијој бити је била тежња за обезбеђивањем потребних количина енергената. Са појавом овог облика угрожавања, потенциран се значај чувања тих ресурса, односно, развијања поузданих елемената енергетске безбедности. И најновији догађаји показују колико је ово питање актуелно за све државе, а нарочито за оне које имају ограничене енергетске ресурсе, али и скромније могућности заштите истих од различитих облика угрожавања.

Историја људског рода, а посебно новија, пуна је примера сукоба и ратова који су вођени за експлоатацију и контролу енергетских потенцијала. Није никаква тајна да су силни походи према Блиском истоку, Африци, Црноморском и Каспијском базену, као и према великим пределима Русије, пре свега, према Сибиру, а последњих година ту је и Арктик, у највећој мери били мотивисани енергетским изазовима. Наравно, објашњења за разне походе и ратове била су сасвим другачија: ширење грађанског друштва, борба против комунизма, подршка демократији, заштита људских права, свргавање диктатора, борба против тероризма итд.

За енергетску безбедност Србије би од посебног значаја била би изградња гасовода „Јужни ток“.²⁾ Изградњом овог инфраструктурног објекта Србија би обезбедила трајно и стабилно снабдевање природним гасом, што би јој омогућило поузданије планирање и реализацију опоравка привреде. Грађани Србије, без обзира на све опструкције које се повремено јављају, с циљем компромитације овог пројекта, добро схватају његов значај и са преко 82% подржавају изградњу истог.

Паралелно са настојањем да се обезбеди довољна количина енергената, одвија се процес покушаја да се смањи потреба за овим ресурсима. Према неким проценама Србија по становнику троши два пута више енергије од уређених европских држава. Због тога је за Србију од суштинске важности да се посвети трагању за најбољим моделима енергетске ефикасности.

---

2) Планирано је да гасовод „Јужни ток“ буде дугачак 2.385 км, да пролази кроз 9 земаља, а кроз Србију је предвиђено да се изгради 422 км, вредности око две милијарде долара. На тим пословима би се ангажовало десетине хиљада радника, а око 3.300 радника обезбедило би стално радно место током експлоатације гасовода. Од транзита гаса предвиђено је да Србија годишње зарађује око 200 милиона евра.

КОРИШЋЕЊЕ ЕНЕРГЕНАТА КАО ГЕОПОЛИТИЧКОГ И ГЕОСТРАТЕГИЈСКОГ ФАКТОРА

Већ одавно је познато да су многи ратови вођени ради очувања, односно, освајања енергетских потенцијала. На то указују и неки новији случајеви, од којих за ову прилику ваља указати на неколико.

Године 1996. војни аташе Канаде у Београду је изнео да је Југославија погрешила што крајем 1980-тих година није прихватила да у земљу уђе нафтна компанија Шел. Да је то прихватила „Југославија се не би распала“, тврдило је тај доста добро обавештени дипломата.

Крајем 1997. године, за време посете министра одбране СР Југославије Павла Булатовића и делегације Румунији, тадашњи министар одбране те земље је рекао да за нашу земљу има интересантан предлог, који се састојао у томе да прихватимо изградњу нафтовода Констанца – Панчево – Сисак и даље на запад, уз констатацију, „ако тај нафтовод прође кроз Југославију, земља ће остати стабилна и сачуваће се од рата“. По повратку у Београд о томе је послата информација највишим државним руководиоцима, која је, међутим, остала без реакција.

Један од разлога напада снага НАТО на СР Југославију, био је и тај да се ставе под контролу веома велики енергетски потенцијали у тој покрајини. Развој догађаја касније и улазак „инвеститора“ на тај простор је показао у чему је био важан мотив „хуманитарне интервенције“.³⁾

Нема сумње да су у тежње да се простор Либије 2010. године стави под контролу, мотивисане енергетским потенцијалом те земље. Ово је донекле довело у питање тезу америчког геополитичара Николаса Спајкмена да је природни потенцијал један од елемената геополитичке моћи земље. Показало се, наиме, да земља која није у стању да ваљано користи и да заштити своје енергетске потенцијале, од те природне благодети може да има више штете од користи.

Познати су ставови бившег америчког државног секретара Мадлен Олбрајт о томе како да се дође до ресурса: „Ми се нећемо

3) Аутор ових редова, у својству начелника Војно-обавештајне службе Војске Југославије, у покушају да се избегне рат, предложио је да се ресурси Косова и Метохије и других делова територије ставе у функцију одбране земље и то тако што би се отворили преговори са страним факторима око Трепче, Глоговца, Заставе итд. Одговор високог државног функционера Србије био је: „А чиме ми после да владамо(!?)“

устручавати да силом обезбедимо приступ сибирским ресурсима, јер без тога не можемо западном свету обезбедити данашњи стандард“. Слично је изјавио и бивши министар иностраних послова Немачке Гвидо Вестервеле: „Приступ немачке индустрије сировинама мора се осигурати ако је потребно и оружјем.“⁴⁾

Ангажовање западних савезника на Средњем истоку, и у централној Азији, у ратовима на простору Авганистана и посебно Ирака, нема сумње да су мотивисани контролом енергетских извора и путева њиховог транспорта. У том смислу посебну пажњу заслужује Кина, која нема довољно сопствених енергената за темпо развоја којим је кренула последњих година. Дозирано омогућавање Кини да обезбеђује енергенте, има велики значај за превласт на глобалном плану. У том смислу треба посматрати покушаје њеног истискивања из неких земаља Африке, затим, покушај повратка утицаја на енергетски потенцијал Ирана итд.

Са отапањем леда око северног пола, јављају се амбиције Русије, САД, Норвешке, В. Британије и других земаља да обезбеде приступ тим енергетским потенцијалима. У том смислу тешко је веровати да ће доћи до коректног споразума, већ напротив, уколико се настави процес отапања леда, могу се очекивати сукоби различитог интензитета и садржаја за превласт и над подручјем Арктика.

Најновији догађаји у Украјини, преко које пролазе енергетски путеви, пре свега за гас из Русије према европским земљама, показују колико су за ту земљу заинтересовани готово сви релевантни међународни фактори.

Исто тако, поводом иницијатива за изградњу „Јужног тока“, активирала се и јавна и тајна дипломатија, једних, да се тај пројекат реализује, а других, да се или онемогући или стави у клише правила Европске уније, са амбицијама да се оствари контрола тих токова, посебно према неким земљама, међу које свакако спада и Србија, због познатих резерви и подозрења западних земаља када су у питању односи Срба и Руса.⁵⁾

Ових неколико примера недвосмислено указује да чување, односно, освајање енергетских потенцијала има и изразите геополитичке основе, при чему се настоји да одређени простори буду под контролом, не само оних којима по природи ствари припадају,

4) Ова два цитата налазе се у дневном листу „Политика“, у броју од 28.2.2014. године, стр. 24.

5) О вези енергетске безбедности и суверенитета, пољски премијер Д. Туск недавно је изјавио „да ће Европа имати потпуно суверену политику тек када постане суверена и у области енергетике“ (Фонет 10.3.2014.).

већ се труде да тај статус имају и они који су моћни у одређеном периоду.

БЕЗБЕДНОСТ ПОСТОЈЕЋИХ ПОТЕНЦИЈАЛНИХ ЕНЕРГЕТСКИХ ОБЈЕКТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

У оквиру овог питања потребно је сагледати: (1) облике угрожавања постојећих и потенцијалних енергетских објеката Републике Србије; (2) Реаговање појединих елемената система безбедности Републике Србије; и (3) проблеми у остваривању енергетске безбедности и могућа решења.

ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА ПОСТОЈЕЋИХ И ПОТЕНЦИЈАЛНИХ ЕНЕРГЕТСКИХ ОБЈЕКТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Поделе облика угрожавања енергетских објеката могу да буду веома различити: према простору са којег долази угрожавање – унутрашњи и спољни; према времену – прошли, актуелни и будући; према врстама опасности – природне, друштвене и техничко - технолошке; према претежним средствима угрожавања – војни и не-војни; према трајању – стални и повремени; према нивоима опасности – изазови, ризици и претње итд.

У даљем делу текста претежно ће се разматрати облици угрожавања енергетских потенцијала, који су дефинисани у Стратегији националне безбедности Републике Србије.⁶⁾

„Република Србија је још увек суочена са значајним изазовима, ризицима и претњама који угрожавају њену безбедност.... Без обзира на позитивне резултате у јачању безбедносног положаја Републике Србије и даље постоје значајни изазови, ризици и претње њеној безбедности.“⁷⁾ Иако је од времена писања Стратегије националне безбедности протекло пет година, могло би се констатовати да се ситуација није битно променила и да и даље остају опасности на које је тада указивано.

„Изазови, ризици и претње безбедности Републике Србије имају комплексан карактер, па се са сличним садржајем, обимом

6) У даљем делу овог текста претежно ће се анализирати проблеми везани за енергетску безбедност Републике Србије.

7) *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Народна скупштина, Београд, 2009, стр. 7 и 8.

и интензитетом могу испољити на глобалном, регионалном и националном плану. Полазни критеријум у разматрању и навођењу изазова, ризика и претњи јесте тежина последица по безбедност Републике Србије које би могле да настану у случају њиховог испољавања“.⁸⁾

У Стратегији националне безбедности дефинисано је преко двадесет изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије, од којих се неки директно односе и на енергетску безбедност, чему ће се посветити нешто већа пажња.

Оружана агресија на Републику Србију је мање вероватна, али „није у потпуности искључена“.⁹⁾ Србија је пре петнаест година била суочена са овим обликом угрожавања. Поред осталог, у значајној мери су били угрожени и енергетски објекти. Многи од њих били су уништени. Специфични вид напада на те објекте била је употреба графитних бомби од стране снага НАТО. То је стварало велике проблеме, али су наши стручњаци великим напором успели да пронађу решења да се обнови снабдевање електричном енергијом. Да је рат потрајао, вероватно би у већем степену били нападнути и уништавани управо енергетски објекти, јер је агресор сматрао да је то начин да земља прихвати њихове ултимативне захтеве. После тог рата извучене су многе поуке, у оквиру Плана одбране земље, направљени су планови одбране и тих објеката, чиме су створени бољи услов и за њихову одбрану.

Сепаратистичке тежње појединих група и припадника националних заједница, представљале су и представљају реалну опасност и за енергетску безбедност земље. То се односи, пре свега на Косово и Метохију. Досадашњи развој догађаја око те покрајине већ је држави нанео велике штете, пре свега у смањеним капацитетима енергената, чиме је доведена у питање енергетска безбедност. Исто тако, важни су и геополитички аспекти сепаратистичких тежњи, јер су оне директно провоцирале страну војну интервенцију и довеле у питање територијални интегритет земље. С тим у вези је и наредни изазов, ризик и претња, директно дефинисан као *противправно једнострано проглашење независности Косова*.

Оружана побуна и спорови уз употребу оружја, могу такође да буду директна претња нормалном снабдевању енергентима, али и постојећим енергетским објектима. Ниво ове опасности је пове-

8) *Стратегија*, исто, стр. 9.

9) Изазови, ризици и претње обрађени су у *Стратегији националне безбедности Републике Србије*, од стр. 9 до 13.

зан са размерама тих претњи, те да ли имају само унутрашњи или и подршку спољних чинилаца.

Тероризам је, према Стратегији националне безбедности Републике Србије, „један од највећих ризика и претњи за глобалну, регионалну и националну безбедност“. Без обзира на све супротности око саме дефиниције тероризма и његових стварних могућности, чињеница је да је ова врста изазова, ризика и претњи реална. Полазећи од тога, Војска Србије и Црне Горе је маја 2004. године организовала заједничку вежбу са Оружаним снага Румуније, под називом „Плави пут“, на хидро електрани (ХЕ) Ђердап I.¹⁰⁾ Као што је познато, ради се о заједничком српско – румунском објекту од великог значаја за обе земље. Претпоставка за ову вежбу је била да је ХЕ угрожена планираним терористичким нападом већих размера. У вежби су, поред војних јединица били ангажовани елементи Министарства унутрашњих послова, обавештајно – безбедносних служби и локални органи власти. У току ове вежбе стечена су значајна искуства у садејству са системом безбедности једне суседне земље чланице НАТО. Значајна је била и провера координираног функционисања и наших елемената система безбедности. Након ове прве вежбе таквог карактера, у међувремену је одржавано више сличних заједничких активности наших и страних елемената система безбедности.

Национални и верски екстремизам, такође може, у одређеним околностима, да представља један од облика угрожавања снабдевања енергентима, али и постојећих енергетских објеката. То би посебно дошло до изражаја уколико би се тај екстремизам испољавао на просторима где постоје значајни енергетски потенцијали и објекти за производњу електричне енергије, нафтних деривата, затим за дистрибуцију гаса и слично.

Обавештајна делатност, „коју стране обавештајне организације спроводе кроз незаконито и прикривено деловање, представља реалну претњу безбедности Републике Србије.“ Нема сумње да би ова делатност у значајној мери, можда и првенствено, могла да утиче и на енергетску безбедност. Деловање тих служби већ је имало негативни утицај, кроз подршку екстремизму и сепаратизму на Косову и Метохији и издвајању значајних енергетских потенцијала из надлежности, контроле и експлоатације Републике Србије. До овога је дошло и поред тога што је у Резолуцији 1244 Савета безбедности Уједињених нација јасно речено да СР Југославија, односно, Србија као правна наследница, задржава суверенитет над

10) У вежби су са наше стране учествовале претежно специјалне јединице, делови ваздухопловних и речних снага.

том покрајином. И у но вије време сведоци смо озбиљних „игара“ око гасовода „Јужни ток“, који би за Србију, поред енергетског и економског имао и велики геополитички значај. Можда се управо због тога неки страни чиниоци и кроз обавештајну делатност у виду утицаја на наше политичке и јавне чиниоце, труде да се тај пројекат не реализује, а ако се исти ипак изгради, да барем значајно утичу на његово функционисање.

Организовани криминал, „представља озбиљну претњу безбедности и укупном развоју државе и друштва“, констатује се, поред осталог, у Стратегији националне безбедности. Слична је оцена и опасности од *корупције*. Оваква квалификација криминала и корупције недвосмислено се тиче и енергетске безбедности и то у оба аспекта. У оквиру обезбеђења довољне количине енергената могуће су различите криминалне радње којима се отежава држави и фирмама да обезбеде довољне количине енергената. То би могло да се испољи уколико дође до приватизације неких објеката, затим у вештачком дизању цена и угрожавању, поред енергетске и економске стабилности земље.

Проблем економског развоја Републике Србије, у оквиру чега се посебно потенција незапосленост, што може да доведе до социјалних немира, као и одлазак стручњака, сигурно утичу и на енергетску безбедност. Догађаји последњих месеци у неким земљама указују да социјални немири редовно доводе до разних облика екстремизма, па и интервенција са стране, што сигурно отежава нормално функционисање државе.

„Енергетска међузависност и осетљивост инфраструктуре за производњу и транспорт енергената, као и неизбежан тренд исцрпљивања извора необновљивих енергетских ресурса, представљају реалну основу угрожавања *енергетске безбедности* и реалан изазов стабилности и безбедности Републике Србије“¹¹⁾ Овако реална формулација у Стратегији националне безбедности недвосмислено указује колико енергетска безбедност сама по себи представља значајан изазов, ризик и претњу, од великог утицаја на укупну стабилност и безбедност земље.

Неконтролисано трошење природних ресурса, може директно да утиче на енергетску безбедност, пре свега на обезбеђење довољне количине енергената у ближој и даљој будућности. Овај изазов и ризик могу да се превазиђу добрим „домаћинским“ планирањем. Поред осталог, и због тога је важно да енергетски ресурси остану у власништву државе и других домаћих субјеката.

---

11) *Стратегија*, оп. цит. стр 11.

Последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа, готово увек директно утичу на енергетску безбедност, како на снабдевање енергентима, тако и на енергетску инфраструктуру. Овај проблем може да се превазиђе благовременим планирањем мера реаговања елементарна система безбедности у случају елементарних непогода и техничко – технолошких несрећа.

Високо-технолошки криминал и угрожавање информационих и телекомуникационих система, у значајној мери се односе на енергетске објекте. И технолошки слабије развијене земље у управљању енергетским објектима користе савремене информационе система који су, с једне стране, неопходни за такве објекте, а с друге стране, представљају изазов за разне облике сајбер криминала, да се утиче на те системе, да се они поремете, па и онемогуће, што може да има изразито велике проблеме у њиховом функционисању и безбедности.

У Стратегији националне безбедности помињу се и „други ризици и претње“, као што су злоупотреба нових технологија и научних достигнућа у области информатике..., уз правилну констатацију да је њихово откривање отежано. Енергетски објекти могу да буду веома осетљиви за ове врсте опасности, уколико се то на време не уочи и не предузму одговарајуће мере, пре свега у домену информатичке безбедности.¹²⁾

Добро је што је у Стратегији националне безбедности Републике Србије констатовано да се „изазови, ризици и претње... стално умножавају и мењају карактер, интензитет и облик испољавања“, јер то показује да је овај проблем „отворен“.

У том смислу могао би се додати још један изазов енергетској безбедности, а то је *стање у систему безбедности Републике Србије*. Тај систем је успостављен и дефинисан у стратегијско – доктринарним и политичко – нормативним документима. Тачно се зна који елемент система је задужен за коју обавезу. Међутим, показало се да није довољно само дефинисати елементе система. Ту су веома значајна још два елемента: први се односи на техничко – технолошку опремљеност, а други на организованост и обученост појединих елемената система. Наиме, могућности угрожавања енергетске безбедности стално се увећавају уз могућност коришћења најсавременије технологије. То пред систем безбедно-

12) У Академији за дипломатију и безбедност овај проблем је уочен и одржана су два научна скупа на тему „Информационе безбедности“. Поред осталог, ту је иницирано и формирање Друштва за информациону безбедност на нивоу Републике Србије, што је и учињено.

сти поставља велике обавезе да његове могућности заштите стално буду барем на нивоу могућности угрожавања.

„Садржај, обим и вероватноћа испољавања изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије непосредно утичу на дефинисање политике националне безбедности и изграђивање адекватних способности система националне безбедности“¹³⁾, констатује се, на прави начин, у Стратегији националне безбедности.

РЕАГОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ЕЛЕМЕНАТА СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ

„Систем националне безбедности у ширем смислу чине највиши органи законодавне, извршне и судске власти: Народна скупштина Републике Србије, председник Републике Србије, Савет за националну безбедност, Влада, судови и тужилаштва.

У ужем смислу, систем националне безбедности чине: систем одбране, снаге Министарства унутрашњих послова, безбедносно – обавештајни систем и привремено формирани органи и координациона тела за поједине кризе.“¹⁴⁾

Пошто је енергетска безбедност високо на лествици укупних безбедносних интереса и обавеза државе, нема сумње да сви наведени чиниоци у том смислу имају одређене обавезе.

Народна скупштина Републике Србије, поред осталог, „...5. одлучује о рату и миру и проглашава ратно и ванредно стање, 6. надзире рад служби безбедности, 7. доноси законе и друге опште акте из надлежности Републике Србије, ...9. усваја стратегију одбране.¹⁵⁾ ...11. усваја буџет ...“¹⁶⁾ Од дванаест надлежности Народне скупштине, пет се односе на разне послове који се тичу безбедности уопште, па и енергетске посебно.

Председник Републике Србије, поред осам дефинисаних надлежности, посебно се издваја следећа: „Председник Републике, у складу са законом, командује Војском....“¹⁷⁾

13) Стратегија, оп. цит. стр. 13.

14) *Стратегија*, оп. цит. стр. 29.

15) Интересантно је да у Уставу није предвиђено усвајање Стратегије националне безбедности, већ само Стратегије одбране.

16) *Устав Републике Србије*, Београд, 2006, члан 99.

17) *Устав*, оп. цит. члан 112.

„Савет за националну безбедност утврђује основе политике националне безбедности и дефинише основне мере и активности на очувању и унапређењу националне безбедности и заштити виталних националних интереса Републике Србије.“¹⁸⁾ На основу Закона о основама уређења служби безбедности (2007), где је дефинисан Савет за националну безбедност и Стратегије националне безбедности (2009), очигледно је да се овом органу дају велике надлежности у реализацији безбедносне политике. Због тога би било добро да се донесе посебан закон који би ово тело на прави начин поставио у одн осу на остале елементе система безбедности.

Влада, „1. утврђује и води политику, 2. извршава законе и друге опште акте Народне скупштине, 3. доноси уредбе и друге опште акте....4. предлаже Народној скупштини законе и друге опште акте..., 5. усмерава и усклађује рад органа државне управе....6. врши и друге послове...“¹⁹⁾ Све дефинисане надлежности владе, непосредно или посредно односе се и на послове безбедности, где енергетика има веома значајно место.

Судови и тужилаштва, у оквиру својих законских надлежности, обављају веома значајне послове у систему националне безбедности. Када је у питању енергетска безбедност, ови органи имају незамењиву улогу да самим својим постојањем и деловањем представљају фактор који спречава ометање снабдевања енергентима и угрожавања енергетских објеката. Сви ови органи система националне безбедности, „у ширем смислу“, могу да се квалификују и као државни органи управљања системом националне безбедности и спровођења политике националне безбедности. Њихово реаговање на разне видове угрожавања енергетске безбедности дефинисано је законима и правилима. Већи део докумената ове регулативе је донет је последњих година, што је свакако значајан допринос доградњи система националне безбедности. Од дефинисаних елемената система националне безбедности „у ужем смислу“, сви имају веома значајне и конкретне обавезе и у оквиру енергетске безбедности.

„Систем одбране представља јединствену, структурно уређену целину снага и субјеката одбране чији је основни циљ заштита интереса Републике Србије од оружаног угрожавања споља. Војска Србије је основни субјект система одбране.“²⁰⁾ За разлику од свих других елемената система безбедности, у систему одбране

18) Стратегија, оп. цит. стр. 31.

19) Устав, оп. цит. члан 123

20) Стратегија, оп. цит. стр. 29.

ова основна одредба из Стратегије националне безбедности, прецизно је операционализована кроз Стратегију одбране, Војну доктрину, Закон о одбрани, Закон о Војсци Србије, кроз низ планова и других докумената. Систем одбране би, према тим документима, у спречавања угрожавања енергетске безбедности, био носилац (1) супротстављања свим оружаним изазовима, ризицима и претњама који долазе споља; и (2) Војска Србије би била носилац подршке другим елементима система безбедности у случају да они нису у стању да реше безбедносне претње, или једноставно немају опрему и наоружање које би било потребно у одређеној ситуацији (ваздухоплови, инжињеријска средства, санитарски капацитети, јединице атомско биолошко хемијске одбране – АБХО и др.).

„Снаге Министарства унутрашњих послова су део система националне безбедности чији је циљ заштита националних интереса у домену унутрашње безбедности. Полиција је основна снага Министарства унутрашњих послова. Обавља послове заштите живота, личне и имовинске безбедности грађана, обезбеђења државне границе, борбе против тероризма и оружаног угрожавања изнутра и друге послове у складу са законом.“²¹⁾ Поред класичних полицијских елемената, последњих година формирана је жандармерија, сектор за ванредне ситуације и комунална полиција. У одређеном смислу ту би могле да се уврсте и ефективни приватног обезбеђења, кроз имплементацију недавно донетог закона о тим пословима.

„Безбедносно – обавештајни систем, је функционално обједињен подсистем националне безбедности Републике Србије који чине Безбедносно – ин формативна агенција, Војно – безбедносна агенција и Војно – обавештајна агенција...Послове усклађивања рада служби безбедности обавља Биро за координацију“.²²⁾ Нема сумње да је добро функционисање елемената безбедносно – обавештајног (под)система од суштинског значаја и за енергетску безбедност. Поседовање правих информација, анализа и процена, може бити од највеће користи државним органима који руководе и командују снагама система безбедности. С обзиром на пораст значаја енергетске безбедности, можда би било добро да се већ сада оформе специјализовани елементи обавештајно – безбедносних служби, који би се стручно, технички и организационо припремили за нове задатке, на пример, у оквиру решавања безбедносних питања „Јужног тока“ и сл.

21) Стратегија, оп. цит. стр. 29.

22) Стратегија, оп. цит. стр. 30.

ПРОБЛЕМИ У ОСТВАРИВАЊУ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ И МОГУЋА РЕШЕЊА

Иако су нормативно дефинисане обавеза појединих чинилаца у систему безбедности Републике Србије, пракса је показала да ипак има одређених *проблема* које би требало што пре решити, а они се састоје у следећем: (1) питање управљања и командовања у појединим видовима угрожавања енергетске безбедности; (2) сарадња и садејство са страним факторима; (3) техничко – технолошки квалитет опреме; (4) обавештајно и безбедносно обезбеђење; и (5) безбедносна култура у земљи.

Управљање и командовање у појединим видовима угрожавања енергетске безбедности, од суштинског је значаја за успех супротстављању безбедносних изазова, ризика и претњи. Поједини елементи система безбедности имају разрађене процедуре у командовању (управљању) који су увежбани и добро функционишу. Проблем је када је потребно да се у неку операцију укључи више елемената система безбедности. Током рата 1999. године испољавао се проблем у командовању јединицама војске и полиције. У супротстављању оружаним дејствима албанских екстремиста у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа, током 2000/2001. годину, била је формирана Заједничка команда, која је обједињавала све елементе система безбедности који су на том простору учествовали у смиривању ситуације. Касније је одржано више сличних вежби, стечена су корисна искуства и можда би требало размислити о институционалном уређењу те проблематике, на пример, да се формира заједничка стална команда за против-терористичку борбу, или заједнички орган за безбедност „Јужног тока“ и сличне задатке.

Сарадња и садејство са страним факторима, у условима када су многе претње практично глобализоване, веома је значајна, поготово за мање земље. Већ је наведено да је наша војска извела више вежби са војскама страних земаља. Ту су стечена значајна искуства, која су веома корисна у реаговању елемената система безбедности. Поред војске, то чине и друге институције. Недавно хапшење нарко – боса Дарка Шарића је добар пример ангажовања наше БИА и Бироа за координацију рада служби безбедности и њихове сарадње са страним факторима.

Техничко – технолошки квалитет опреме, у условима све већег утицаја тих средстава и на безбедносни амбијент, од велике је важности. Било би идеално ако би опрема наших безбедносних елемената у техничко – технолошком смислу била барем за нијан-

су на вишем нивоу од опреме оних који нас угрожавају. На пример, безбедност „Јужног тока“, од прописаних стандарда до стварног стања, мора да на нивоу „нулте толеранције“, тј. неопходно је да буде заступљена на сваком месту, читаво време и по свим параметрима, а то би било готово немогуће остварити без савремене опреме.

Обавештајно и безбедносно обезбеђење, за реализацију задатака из области енергетске безбедности, има веома велики значај. Наиме, стара је истина да је лако доносити правилне и благовремене одлуке, ако постоје поуздани обавештајни и безбедности подаци о томе какви облици угрожавања прете, од кога, на ком месту у које време итд. И у овој области је важно да се оствари коректна сарадња са страним факторима. Тако на пример, када се изгради „Јужни ток“, биће неопходна сарадња са обавештајно – безбедносним структурама Руске Федерације, Бугарске, Мађарске, Хрватске, Босне и Херцеговине итд. Проблем обавештајно – безбедносног обезбеђења знатно лакше се решава ако је претходно ваљано решено функционисање тзв. обавештајног циклуса, тј. од прикупљања података, њихове анализе и провере, брзог достављања онима који доносе одлуке.

Безбедносна култура у земљи, јесте проблем који се испољава већ деценијама. За успешно решавање свих аспеката енергетске безбедности, подизање на виши ниво безбедносне културе наших грађана је веома актуелно. Ни богатије и уређеније земље од наше не могу се за све аспекте безбедности ослањати само на специјализоване институције, већ је неопходно да се ангажују и „грађани који доприносе остваривању циљева националне безбедности“, ²³⁾ како се наглашава и у нашој Стратегији националне безбедности.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, С: *Безбедност у 21. веку*, ВИЗ, Београд, 2001.
Бајагић, М: „Нови концепт безбедности: сарадња у безбедности“, *Безбедност*, број 6, МУП РС, Београд, 2004.
Вујаклија, М: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1992.
Гаћиновић, Р: *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005.
Гаћиновић, Р: *Антитероризам*, Драслар партнер, Београд, 2006.
Драгишић, З: *Систем националне безбедности Републике Србије*, ФБ, Београд, 2011.
Ђорђевић, И: *Економске основе безбедности*, ФБ, Београд, 2008.

---

23) *Стратегија*, оп. цит. стр. 30.

8. Ђукић, С: *Руски гас у Европи – од детанта до „Јужног тока“*, СГ, Београд, 2011.
9. *Закон о Безбедносно – информативној агенцији*, СГ, Београд, 2002.
10. *Закон о основама уређења служби безбедности*, СГ, Београд, 2007.
11. Крга, Б: „Стратегија националне безбедности Републике Србије – кључни проблеми и дилеме“, Зборник радова: *Србија – безбедносни и институционални изазови*, Институт за политичке студије, Београд, 2009. године.
12. Крга, Б: „Битни чиниоци изградње националне безбедности Републике Србије“, Зборник радова: *Србија – изградња националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 2010. године.
13. Мијалковски, М: „Против-терористичка превенција државе“, *Међународни проблеми*, Београд, 2007.
14. Савић, А: *Национална безбедност*, КПА, Београд, 2007.
15. Савић, А. И Машуловић, И: *Системи националне безбедности*, Факултет за пословни менаџмент, Бар, 2010.
16. Симовић, С: *Индустријска шпијунажа и заштита пословне тајне*, Графостил, Крагујевац, 2011.
17. Стајић, ЈБ. и Гађиновић, Р: *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007.
18. Стевановић, О: *Безбедносни менаџмент*, КПА, Београд, 2012.
19. *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, СГ, Београд, 2009.
20. *Стратегија одбране Републике Србије*, СГ, Београд, 2009.
21. *Устав Републике Србије*, ЦГ, Београд, 2006.

Branko Krga

CERTAIN ASPECTS OF ENERGY SECURITY OF SERBIA

Resume

Energy security is one of the most important obligations in matters of national security. In Serbia, in this regard, a lot of very important measures are taken, but some issues need to be further resolved. Well resolved are basic issues in the development of strategic, doctrinal and normative acts, which regulate the issue of energy security: the Strategy of national security, Energy strategy, the Law on "South Stream", adopted by the Spatial plan of special purpose, which treats issues of environmental security, protection zones for pipeline, adopted many regulations and other laws. Ministry of Internal Affairs has organized Sector for emergency and a corresponding Law has been adopted. However, for a more successful implementation of the tasks of energy security, it would be necessary to do the following: improve the system of unified management and control of elements of the security system,

especially in an emergency and crisis situations and in crisis conditions which are direct threat to the security of energy facilities. It is also needed to constantly improve cooperation with foreign factors. Particular attention should be paid to timely preparation for the provision of "South Stream" facilities. In this regard, now would be a good idea to look at whether our security and intelligence authorities have the expertise and if they are technically equipped to successfully deal with this problem, mainly because such a facility would represent for them a certain novelty . It should always be borne in mind that in these activities must be present standard of "zero tolerance". On the whole, the Republic of Serbia, after taking additional appropriate measures, can successfully solve problems of energy security.

Keywords: *energy, security, energy security, threats to energy security, means of prevention and countering*

---

* Овај рад је примљен 21. марта 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 25. априла 2014. године.